

СТУКАЛІНА О. В.,
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.9:343.326(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.32>

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена дослідженню спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам у великих містах України та формуванню на цій основі шляхів її вдосконалення.

У роботі запропоновані деякі напрями вдосконалення діяльності суб'єктів, які володіють професійними навичками і знаннями та безпосередньо здійснюють запобігання терористичним актам на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, відповідно до ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», а саме: Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України; Національної поліції України; Міністерства оборони України; центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту; центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику в сфері захисту державного кордону; центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері виконання кримінальних покарань; Управління державної охорони України; Бюро економічної безпеки України.

Зроблено висновок, що результативність заходів спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам у великих містах України багато в чому залежить від інтенсивності моніторингу та контролю за місцевим кримінологічним середовищем. Встановлено, що важливою складовою вдосконалення спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам у великих містах України є налагоджена взаємодія вчених і практиків різних дотичних галузей науки у контексті формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні тенденції і процеси, які відбуваються в Україні вимагають постійного наукового відстеження, глибокого і детального вивчення криміногенної обстановки, внесення відповідних коректив у стратегію і тактику протидії терористичній злочинності.

Ключові слова: *терористичний акт, ст. 258 КК України, великі міста України, тероризм, запобігання, спеціально-кримінологічні заходи запобігання.*

Stukalina O. V. Ways of improving special criminology prevention of terrorist acts in large cities of Ukraine

The article is devoted to the study of special criminological prevention of terrorist acts in large cities of Ukraine and formulation of ways to improve it on this basis.

The work proposes some directions for improving the activities of subjects who possess professional skills and knowledge and directly prevent terrorist acts at the national, regional, and local levels, in accordance with Art. 4 of the Law of Ukraine "On Combating Terrorism", namely: the Security Service of Ukraine,

the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; National Police of Ukraine; Ministry of Defense of Ukraine; central bodies of executive power, which ensure the formation and implementation of state policy in the field of civil protection; central bodies of executive power implementing state policy in the field of state border protection; central bodies of executive power implementing state policy in the field of execution of criminal punishments; State Security Office of Ukraine; Bureau of Economic Security of Ukraine.

It was concluded that the effectiveness of measures of special criminological prevention of terrorist acts in large cities of Ukraine largely depends on the intensity of monitoring and control over the local criminological environment. It has been established that an important component of the improvement of special criminological prevention of terrorist acts in large cities of Ukraine is the well-established interaction of scientists and practitioners of various related branches of science in the context of the formation of an agreed integrated holistic scientific product. Negative trends and processes taking place in Ukraine require constant scientific monitoring, a deep and detailed study of the criminogenic situation, making appropriate adjustments to the strategy and tactics of countering terrorist crime.

Key words: *terrorist act, Art. 258 of the Criminal Code of Ukraine, large cities of Ukraine, terrorism, prevention, special criminological prevention measures.*

Вступ. Ускладнення криминогенної ситуації у великих містах України обумовлює необхідність вдосконалення та пошуку більш результативних заходів запобігання злочинам, а особливо терористичним актам. Успішна протидія терористичним актам в урбанізованому середовищі передбачає не лише покарання терористів та їхню ресоціалізацію, а й наявність ефективного запобігання, спрямованого на нейтралізацію причин і зменшення негативного впливу умов, які сприяють вчиненню злочину такого виду. Від досягнення позитивного результату у сфері запобігання терористичним актам залежить й належне вирішення соціальних, політичних, економічних, правових, морально-етичних та інших проблем великих українських міст. Заходи спеціально-криминологічного запобігання злочинам є вкрай важливими, оскільки близько семи із десяти злочинів, тобто – 70 %, можливо нейтралізувати саме ними. Тому вдосконалення і розробка модернізованої системи заходів спеціально-криминологічного запобігання терористичним актам у великих містах України несе високе теоретико-практичне значення та сприяє нейтралізації їх детермінант. На підставі цього, а також враховуючи сучасну терористичну ситуацію великих міст України, вважаємо за доцільне розглянути актуальні та результативні напрями оптимізації спеціально-криминологічного запобігання цьому суспільно небезпечному діянню у межах урбанізованого середовища.

Постановка завдання. Дослідження системи спеціально-криминологічного запобігання терористичним актам у великих містах України та формулювання на цій основі шляхів її вдосконалення.

Результати дослідження. Спеціально-криминологічне запобігання злочинам – це недопущення вчинення можливих злочинів, а якщо вони вже вчинені, то недопущення їх повторного вчинення у подальшому та припинення на ранній стадії; виявлення та усунення криминогенних факторів за допомогою організаційних, правових, оперативно-розшукових, економічних, педагогічних та медичних заходів [1, с. 37]. Спеціально-криминологічне запобігання терористичним актам у великих містах України має відповідати певним вимогам, а саме: послідовній реалізації вимог закону про завдання, засоби та гарантії запобіжної діяльності, про компетенцію окремих органів, про дотримання в ході запобіжної діяльності прав та інтересів громадян й організацій; обґрунтованості, яка визначається: по-перше, повнотою та правильністю встановлення й оцінки причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів; по-друге, відповідністю мір у змісті, інтенсивності та терміні застосування поставленого завдання; по-третє, наявністю реальної потреби в їх застосуванні; конкретності, максимальній «прив'язці» до різних видів злочинів і типів злочинної поведінки з урахуванням наявно-

сті специфічних криміногенних факторів; реальності, системності й комплексності; орієнтованості на викоринення основних недоліків у діяльності організацій, які мають криміногенне значення; використанні при розробці запобіжних заходів комплексу кримінологічних, економічних, психолого-педагогічних та інших спеціальних знань [2, с. 42-43].

Запорукою функціонування ефективної системи спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам у великих містах є налагоджена організація антитерористичної діяльності спеціалізованих суб'єктів. До таких суб'єктів, які володіють професійними навичками й знаннями та безпосередньо здійснюють запобігання терористичним актам на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, відповідно до ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [3]. Ця система являє інтегрований організм державних органів, що об'єднаний спільною метою – запобігання терористичним актам на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Взаємообумовленість функціонування зазначених інститутів, без сумніву, є основним критерієм їх результативності, адже лише системно-комплексний підхід дає змогу швидко та ефективно запобігати терористичним актам у великих містах України на стадії готування й замаху.

Ключовим органом запобігання терористичним актам на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях є Служба безпеки України (далі – СБУ). СБУ як державний орган спеціального призначення із правоохоронними функціями за допомогою оперативно-розшукових і контррозвідувальних заходів здійснює запобігання, виявлення та припинення терористичних актів на різних рівнях та етапах їх реалізації. У складі Служби безпеки України постійно діє Антитерористичний центр, який здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у процесі запобігання терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, а також терористичним актам, що загрожують життю та здоров'ю значної кількості людей [3; 4].

Отже, Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, основним обов'язком якого є забезпечення державної безпеки української держави у цілому, так і запобігання терористичним актам на різних етапах та рівнях їх поширення зокрема. Тому й не дивно, що належна реалізація даного обов'язку потребує вдосконалення діяльності цього органу за певними векторами, а саме: реформування та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів; удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності; удосконалення відомчої освіти та наукових потужностей; упровадження європейських моделей підготовки кадрів; підвищення рівня грошового забезпечення та соціального захисту працівників; покращення рівня інформаційного забезпечення; проведення систематичних багатоетапних навчально-тренувальних заходів, в умовах максимально наближених до реальних, за участю представників компетентних міжнародних організацій та інших правоохоронних органів; посилення антитерористичного напрямку шляхом перегляду повноважень СБУ у сфері застосування сил і засобів проти терористичних організацій, незаконних збройних та воєнізованих формувань, транснаціональних злочинних угруповань за межами України; вироблення кіберфахівцями СБУ нових стратегій та технічних інструментів для запобігання поширенню терористичних ідей в Інтернет-мережі; здійснення активного співробітництва із психологами; якісна підготовка фахівців-переговорників; посилення міжнародного співробітництва органу зі спецслужбами і правоохоронними органами провідних держав світу, а також пошук неформальних форм їхньої співпраці.

Значна роль на спеціально-кримінологічному рівні запобігання терористичним актам у великих містах України відводиться Міністерству внутрішніх справ України (далі – МВС). МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у різних сферах, серед яких: забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг [6].

Серед центральних органів виконавчої влади, обов'язком яких є реалізація заходів щодо запобігання терористичним актам, визначальне місце відводиться правоохоронному та правозахисному органу – Національній поліції України. У великих містах України, зокрема:

Києві, Харкові, Одесі, Дніпрі, Львові та Запоріжжі, особливе місце у процесі запобігання терористичним актам займають територіальні органи поліції. Вивчення теоретичних основ і узагальнення власного досвіду практичної роботи в органах Національної поліції України дають змогу сформулювати комплекс заходів зі спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам у великих містах України. Так, працівники територіальних органів поліції, на основі моніторингу оперативної обстановки на території міст та аналізу місцевої кримінологічної інформації, виявляють терористів-одинаків або терористичні угруповання, вживають заходів щодо їхньої ліквідації, проводять затримання учасників цих груп, як на етапах підготовки злочину, передбаченого ст. 258 КК України, так і в процесі проведення антитерористичних операцій. Крім того, виняткового значення набувають заходи запобігання терористичним актам органами поліції, що полягають у виявленні та перекритті каналів фінансування тероризму, а також перевірки фінансово-господарської діяльності осіб щодо яких існує інформація про причетність до фінансування тероризму.

Посилення захисту населення від терактів у м. Києві, Одесі, Харкові, Дніпрі, Львові та Запоріжжі можливо досягнути шляхом збільшення концентрації поліцейських у місцях великого скупчення людей. У системі спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам цей захід займає ключове місце, адже, як нами встановлено, злочин такого виду найчастіше вчиняється у публічних місцях, в яких може розгорнутися суспільна паніка, хаотичні рухи натовпу та масова загибель людей. Тобто, на територіальні органи поліції покладається обов'язок у формі максимального забезпечення громадської безпеки та публічного порядку місць масового скупчення людей.

Наступним суб'єктом запобігання терористичним актам у великих містах України є Управління державної охорони України. Серед завдань Управління державної охорони України як державного органу є запобігання протиправним посяганням (у тому числі терористичним актам) на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення, а також участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом [3].

Заходами вдосконалення діяльності Управління державної охорони, що вплинуть на підвищення їхньої ефективності у сфері запобігання терористичним актам, на наш погляд, є: покращення правового, організаційного, інформаційного, технічного, кадрового та матеріально-фінансового забезпечення; підвищення рівня проходження спеціальної професійної підготовки; активізація контролю з боку уповноважених органів за діяльністю Управління; вдосконалення організації взаємодії з іншими правоохоронними органами – суб'єктами запобігання терористичним актам; підвищення рівня професіоналізму працівників Управління у сфері виявлення та припинення терористичних актів шляхом проведення постійних тренувань, у штучно створених до реальних умовах терористичної загрози, а також ініціювання та проведення спільних з іншими правоохоронними органами навчально-тактичних антитерористичних заходів.

Важлива роль у запобіганні та протидії терористичним актам на спеціально-кримінологічному рівні у межах великих міст України відводиться Міністерству оборони на ряду зі Збройними Силами України [7]. З аналізу ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» вбачається, що діяльність Міністерства оборони України, органів військового управління, з'єднання, військових частин і підрозділів ЗСУ щодо протидії терористичним посяганням на території України, у тому числі у межах її міст, розподіляється за такими напрямками, як:

- діяльність, спрямована на виявлення та запобігання терористичній активності щодо об'єктів і майна ЗСУ, зброї масового ураження, ракетної і стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, що перебувають у військових частинах або зберігаються у визначених місцях; а також діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій;

- діяльність, пов'язана з організаційно-методичним і технічним забезпеченням інших суб'єктів (Сухопутних військ, Повітряних Сил, Військово-Морських Сил і Сил спеціальних

операцій ЗСУ) у разі реалізації терористичного акту в повітряному просторі та/або в територіальних водах України;

- діяльність, пов'язана з взаємодією ЗСУ з міжнародною спільнотою, на підставі міжнародних договорів України, в аспекті участі в міжнародних антитерористичних операціях з метою підтримання миру і безпеки [3; 7].

Підвищенню дієвості антитерористичної діяльності Збройних Сил України, на наш погляд, сприятиме: перехід на стандарти НАТО; максимальне забезпечення й удосконалення шляхів оснащення ЗСУ новітньою зброєю міжнародного зразка, військовою технікою, модернізованим обмундируванням та іншими необхідними засобами; оволодіння сучасною тактикою та методикою ведення переговорів із терористами, а також проведенням операцій по їх затриманню чи знешкодженню, у випадках визначених Законом; упровадження в освітній процес вищих військових навчальних закладів досвіду застосування сил ЗСУ в антитерористичній операції; покращення всебічного забезпечення (правового, матеріального, медичного, соціального та т.п.) військовослужбовців; налагодження цивільно-військового співробітництва, а саме: з волонтерами, професійними та творчими спілками, організаціями роботодавців, благодійними організаціями, релігійними громадами, органами самоорганізації населення, недержавними засобами масової інформації тощо; проведення систематичних антитерористичних навчальних заходів з іншими суб'єктами запобігання злочину такого виду.

Отже, події російсько-української війни, продемонстрували, що Міністерство оборони на ряду зі Збройними Силами України покладають максимум зусиль для відновлення територіальної цілісності і гарантування національної безпеки України, а також захисту мирного населення від внутрішніх і зовнішніх загроз, у тому числі терористичного характеру.

Істотний комплекс заходів запобігання терористичним актам у великих містах проводиться територіальними установами Державної кримінально-виконавчої служби України. Їхня діяльність має профілактичний характер, оскільки спрямована на недопущення вчинення терористичних актів в установах виконання покарань України, а також на виявлення у місцях позбавлення волі осіб, які є носіями терористичних ідей, виправлення їх, запобігання вчиненню ними нових злочинів терористичного характеру на волі шляхом їх реінтеграції у суспільство. У межах своєї компетенції територіальні установи виконання покарань України мають здійснювати наступні заходи антитерористичного характеру, зокрема: проведення щодо заарештованих та засуджених заходів інформаційно-пропагандистського характеру, із залученням психологів, представників релігійних та громадських організацій, який повинен виражатись у планомірному роз'ясненні злочинної сутності та суспільної небезпечності терористичних актів; проведення індивідуальних профілактичних бесід з особами, які відбувають покарання за вчинення терористичного акту, під час яких необхідно роз'яснювати зазначеним особам їхню моральну та правову відповідальність перед суспільством і державою, а також соціальні та правові наслідки терористичної діяльності; реалізація базових програм психологічної корекції осіб, засуджених за вчинення злочинів терористичного характеру.

Ще одним суб'єктом спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам у великих містах України є територіальні органи Державної прикордонної служби України. Цей орган перешкоджає підвищенню рівня терористичної небезпеки в державі та є свого роду «форпостом» для запобігання поширенню злочинності територією всієї країни [8, с. 155]. Державна прикордонна служба України забезпечує не лише правопорядок на цих територіях, а й виступає запорукою для кримінологічної безпеки на інших територіях, адже саме тут фіксується спроби перетинання терористами кордону та значна кількість незаконного переміщення зброї, вибухових, отруйних, радіоактивних речовин та інших предметів, що можуть бути використані як засоби вчинення терористичних актів. Саме тому варто вдосконалювати діяльність прикордонних підрозділів у сфері запобігання терористичним актам на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях шляхом налагодження тісного міжвідомчого та трансграничного співробітництва [8, с. 160].

Виняткового значення у запобіганні терористичним актам у великих містах набувають територіальні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Антитерористична діяльність ДСНС України розподіляється за такими напрямками, як: 1) діяльність щодо захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності; 2) діяльність, спрямована на мінімізацію та ліквідацію наслідків терористичного акту; 3) діяльність, спрямована на проведення просвітницьких і практично-навчальних заходів для підготовки населення до дій в умовах терористичного акту [3]. На підвищення рівня діяльності територіальних органів ДСНС України у сфері запобігання терористичним актам у великих містах, на наш погляд, сприятиме: розробка та введення у дію типових вимог щодо забезпечення захищеності від терористичних загроз критично важливих об'єктів інфраструктури та життєзабезпечення, а також місць масового скупчення людей; проведення регулярних перевірок на вищезазначених об'єктах та надання оцінок щодо стану їхньої готовності та захищеності на випадок терористичних загроз; посилення взаємодії з органами місцевого самоврядування у сфері протидії терористичним актам; систематичне публікування на популярних Інтернет платформах просвітницьких і практично-навчальних роликів для підготовки населення до дій в умовах терористичного акту.

Наступним суб'єктом протидії терористичним актам в Україні є Бюро економічної безпеки. Бюро економічної безпеки у межах своєї компетенції сприяє більш ефективній діяльності правоохоронних органів у сфері формування економічної безпеки держави шляхом здійснення заходів для виявлення, аналізу та перевірки фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму [9]. Успіх реагування на злочин терористичного характеру у формі фінансування тероризму, залежить від багатьох факторів, передусім: наявності ресурсів, а також рівня підготовки працівників кримінального судочинства [10, с. 120].

Висновки. Результативність заходів спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам у великих містах України багато в чому залежить від інтенсивності моніторингу та контролю за місцевим кримінологічним середовищем [11, с. 6]. У великих містах України, зокрема: Києві, Харкові, Одесі, Дніпрі, Львові та Запоріжжі, така робота пов'язана із реалізацію місцевими правоохоронними органами цілого комплексу специфічних заходів, пов'язаних з передбаченими законодавством гласними та негласними формами роботи підрозділів Служби безпеки України на ряду з Антитерористичним центром, поліції, Збройних Сил України, прикордонної служби і т. д., спрямованих на відвернення або припинення терористичних актів на цих територіях. Також, варто зазначити, що важливою складовою вдосконалення спеціально-кримінологічного запобігання терористичним актам у великих містах України є налагоджена взаємодія вчених і практиків різних дотичних галузей науки у контексті формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні тенденції і процеси, які відбуваються в Україні вимагають постійного наукового відстеження, глибокого і детального вивчення криміногенної обстановки, внесення відповідних коректив у стратегію і тактику протидії терористичній злочинності [12, с. 6].

Список використаних джерел:

1. Зелинский А.Ф. Криминология: курс лекций. Х., 1996. 260 с.
2. Медицький І.Б. Запобігання злочинності: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2008. 231 с.
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2022).
4. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 12.10.2022).
5. Трофімцов В. Роль органів спеціального призначення в системі суб'єктів протидії тероризму в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. Випуск 6. 2016. С. 135-139. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/06/28.pdf> (дата звернення: 13.09.2022).

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» від 28 жовтня 2015 року № 878. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248608057> (дата звернення: 14.09.2022).
7. Про Збройні Сили України: Закон України від 06 грудня 1991 р. № 1935-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#top> (дата звернення: 15.09.2022).
8. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України : монографія / А. М. Бабенко, В. Я. Конопельський, І. М. Чекмарьова. Харків : Право, 2019. 264 с.
9. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України № 1150-ІХ від 28.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n649> (дата звернення: 16.09.2022).
10. О. Піхоцька М.Р. Бюро економічної безпеки як новітній суб'єкт державного фінансового контролю. *Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування*. 2021. Випуск 7. С. 117-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ehsfat_2021_7_13 (дата звернення: 17.09.2022).
11. Бабенко А. Н. Кримінологическая обстановка в регионах: понятие, характеристика, значение для борьбы с преступностью. *Leges et Vita*. 2014. № 8/3. С. 3–7.
12. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 6-10.

